

УДК 331.526

ФОРМУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

М.А. КОРОТЄЄВ, кандидат
економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
Уманський національний
університет садівництва
О.С. КОЛЕСОВ, кандидат
економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної
економіки,
Вінницький національний аграрний
університет

Досліджено сучасні тенденції та визначено особливості формування кількісних та якісних характеристик трудового потенціалу аграрного сектору економіки України. Встановлено, що скорочення зайнятості у сільській місцевості України пов'язано у першу чергу із масовим вивільненням працівників сільськогосподарських підприємств. Досліджено трансформацію якісних характеристик персоналу сільськогосподарських підприємств. Простежується прагматичне прагнення роботодавців зберегти на підприємстві у першу чергу тих працівників, які перебувають у найбільш продуктивному віці, мають високий рівень освіти, практичного досвіду, кваліфікації і здатні до ефективної праці.

Установлено, що в умовах звуження сфери прикладання праці та відсутності альтернатив працевлаштування у сільській місцевості широкого поширення набула зайнятість у неформальному секторі економіки. Найвищий рівень зайнятості у неформальному секторі економіки характерний для осіб з низьким рівнем освіти, кваліфікації та конкурентоспроможності на сільському ринку праці. Визначено, що така форма зайнятості має вимушений характер, не сприяє продуктивному використанню трудового потенціалу, не гарантує достатнього рівня доходу і не забезпечує навіть мінімальних соціальних гарантій, що дає підстави вважати її однією з форм прихованого безробіття на селі.

Обґрунтовано необхідність диверсифікації економічної діяльності сільських територій як стратегічного напрямку створення нових робочих місць, формування альтернатив домінуючій аграрній сфері та забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення. Визначено, що пріоритетами мають стати інвестиційно-інноваційний розвиток збалансованого великотоварного аграрного виробництва, виробництво органічної продукції, стимулювання розвитку в сільській місцевості несільськогосподарських видів діяльності, розвиток виробничої, комерційної та соціальної інфраструктури сільських територій, поширення малого та середнього бізнесу в сфері зеленого туризму, ресторанного, готельного бізнесу, місцевих народних промислів.

Ключові слова: трудовий потенціал, зайнятість, безробіття, неформальний сектор економіки, диверсифікація.

Табл. 4. Літ. 11.

Постановка проблеми. У системі виробничо-економічного потенціалу аграрного сектору економіки провідним елементом виступає трудовий потенціал. Особливості його формування і розвитку, якісні характеристики та продуктивність використання у вирішальній мірі визначають економічні результати, ефективність та конкурентоспроможність вітчизняного сільського господарства.

Звуження сфери прикладання праці і відсутність альтернатив працевлаштування у сільській місцевості призвели до інтенсивного зростання безробіття та зосередження значної частини економічно активного населення у неформальному секторі економіки. Нові загрози для сільського ринку праці пов'язані з формуванням зони вільної торгівлі з країнами ЄС, що може призвести до ослаблення позицій національних виробників на внутрішньому ринку продовольства з одного боку і до скорочення обсягів експорту сільськогосподарської продукції до країн Митного союзу – з іншого. Все це може спричинити підвищення темпів скорочення зайнятості в аграрному секторі економіки України та посилити і без того гостру проблему безробіття у сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретико-методологічних і прикладних аспектів проблеми підвищення зайнятості трудового потенціалу в аграрному секторі економіки присвячені роботи видатних вчених економістів: С.І. Бандур [1], Д.П. Богині [2], О.А. Грішньої [3], В.С. Дієсперова [4], Е.М. Лібанової [5], К.І. Якуби [6] та інших. Разом з тим, суттєве загострення проблеми зайнятості трудового потенціалу села, поширення безробіття і зайнятості в неформальному секторі економіки, вимагає детальних наукових досліджень цієї складної соціально-економічної проблеми і розробки напрямів формування продуктивної зайнятості в аграрному секторі економіки України.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є оцінка сучасних тенденцій формування зайнятості трудового потенціалу в аграрному секторі економіки України та обґрунтування напрямів забезпечення її продуктивного рівня.

Виклад основного матеріалу. Найбільші обсяги вивільнення робочої сили у сільській місцевості України пов'язані зі скороченням найманих працівників сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна активність населення України, тис. осіб

Показник	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	2013р. у % до 2000р.
Середньорічна чисельність наявного населення – всього	49176,5	47105,2	45870,7	45706,1	45593,3	45489,6	92,5
у т.ч. сільське населення	16031,3	15161,7	14387,5	14294,8	14214,8	14132,1	88,2
Економічно активне населення – всього	22830,8	22280,8	22051,6	22056,9	22011,5	21980,6	96,3
у т.ч. сільське населення	6894,6	6987,0	6967,7	6971,9	6878,6	6908,0	100,2
Зайнято – усього	20175,0	20680,0	20266,0	20324,2	20354,3	20404,1	101,1
у т.ч. сільське населення	6429,3	6586,1	6474,2	6450,3	6370,7	6405,9	99,6
у т.ч. сільське господарство, мисливство, лісове господарство	4334,1	3986,3	3094,5	3393,8	3506,7	3577,5	82,5
з них – кількість найманих працівників	2752,8	1418,1	794,7	719,9	749,3	661,4	24,0

Джерело: [8, 9].

Основою для нього виступило значне зниження потреби у робочій силі у результаті різкого спаду обсягів сільськогосподарського виробництва і зниження його насиченості трудомісткими видами продукції. Значно активізувався процес вивільнення робочої сили з сільськогосподарських підприємств після їх реформування на засадах приватної власності на

землю та майно з прийняттям у грудні 1999 р. Указу Президента України “Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки” [7]. Це стало наслідком прагматичного прагнення нових власників оптимізувати чисельність персоналу відповідно до виробничих потреб підприємств, зменшити витрати на оплату праці та підвищити ефективність діяльності реформованих підприємств, а також посилення у даний період процесів банкрутства і ліквідації значної частини неефективних суб’єктів господарювання.

Виробничий напрям аграрних підприємств набув чіткої орієнтації на розвиток тих галузей, що потребують найменших затрат праці та коштів і можуть гарантовано забезпечити прибуткову діяльність. Такі трансформації у галузевій структурі викликали не лише скорочення потреби у робочій силі, але й призвели до посилення сезонності праці, сприяли поширенню неповної зайнятості працівників сільськогосподарських підприємств. У більшості випадків основна маса працівників робітничих професій зайнята неповний рік, їх приймають на роботу на період виконання сезонних робіт, а по його закінченні – звільняють. Так у 2013 р. із сільськогосподарських підприємств України було звільнено 56,9% від середньооблікової кількості штатних працівників, а прийнято – 52,3%. За таких умов звільнені працівники позбавлені постійного джерела доходу впродовж року та не мають гарантій на працевлаштування у наступному сезоні.

Загострює проблему зайнятості у сільській місцевості посилення процесів агропромислової інтеграції та стрімкий розвиток в аграрному секторі України інтегрованих агропромислових формувань – агрохолдингів. Це призводить до цілого ряду негативних наслідків, оскільки ліквідуються неконкурентоспроможні галузі сільськогосподарського виробництва та підприємства, зменшується потреба в робочій силі, руйнується сільська інфраструктура та поселенська мережа. Особливо яскраво це проявляється у тих агрохолдингах, що здійснюють виключно виробництво, переробку та реалізацію рослинницької продукції.

Поряд з прискореними темпами скорочення чисельності персоналу сільськогосподарських підприємств України за досліджуваний період відбулися зміни у його якісних характеристиках. У статевій структурі працівників спостерігається тенденція до зниження частки жінок, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, яка впродовж 2005-2013 рр. скоротилася з 37,8 до 32,9 %. Це пов’язано з тим, що найбільший спад обсягів виробництва відбувся в тих галузях, де традиційно домінуючою є жіноча праця – тваринництво, буряківництво, овочівництво, картоплярство, садівництво та ін.

Важлива роль серед якісних характеристик трудового потенціалу належить віковому складу його носіїв. Загострення кризових демографічних процесів у формуванні сільського населення України, його старіння, міграційний відтік сільської молоді призвели до зростання у складі працівників сільськогосподарських підприємств питомої ваги осіб передпенсійного віку та працюючих пенсіонерів. Особливе занепокоєння викликає той факт, що питома вага даних категорій у складі працівників сільськогосподарських підприємств в останні роки перевищує частку молоді у віці 15-34 років, яка за період 2005-2013 рр. зросла лише з 23,8 до 24,5%.

Аналіз освітньої структури трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що впродовж 2005-2013 рр. зменшення чисельності працівників з неповною та базовою і повною вищою освітою відбувалось повільніше, порівняно з іншими категоріями працюючих. Як наслідок їх питома вага у складі працівників аграрних підприємств зросла відповідно з 14,1 до 16,0, і з 7,6 до 14,1%. Незважаючи на зазначені зміни, рівень освіти працівників сільського господарства залишається традиційно найнижчим серед усіх галузей економіки. Станом на кінець 2013 р питома вага осіб, які мають неповне базову вищу освіту, в сільському господарстві України більш ніж у 1,5 рази нижче у порівнянні з середнім показником за видами економічної діяльності, а за рівнем повної вищої освіти – більш ніж у 2,5 рази. Оскільки однією з важливих передумов забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств є впровадження у

виробництво сучасних технологій, передових досягнень світової та вітчизняної науки і техніки, низький освітньо-кваліфікаційний рівень трудового потенціалу виступає одним з основних факторів, що стримують економічне зростання аграрного сектора економіки.

Встановлено, що трансформації якісних характеристик працівників сільськогосподарських підприємств пов'язані з тим, що в умовах надлишку робочої сили на сільському ринку праці роботодавці зацікавлені в оптимізації структури персоналу. Простежується їх прагматичне прагнення зберегти на підприємстві у першу чергу тих працівників, які перебувають у найбільш продуктивному віці, мають високий рівень освіти, практичного досвіду, кваліфікації і здатні до ефективної праці.

Інтенсивне скорочення зайнятості населення у сільськогосподарських підприємствах призвело до поширення усіх форм безробіття на селі. Однак, враховуючи реальні обсяги вивільнення робочої сили, сучасний рівень його фіксації не відображає справжніх розмірів даного явища. Багато селян, опинившись без роботи, не звертаються до служби зайнятості через відсутність перспектив отримати роботу в сільській місцевості, низького рівня допомоги по безробіттю, складнощів у постановці на облік і необхідності частотої перереєстрації, що пов'язано з витратами часу і коштів в умовах віддаленості відповідних органів. Основна частина селян, звільнених з аграрних та інших підприємств і організацій, вимушено поповнює групу зайнятих у неформальному секторі економіки. За національною методологією до зайнятих у неформальному секторі включаються всі особи, які були зайняті на незареєстрованих підприємствах, що за своїм розміром (чисельністю працюючих) відносяться до сектору домашніх господарств. З урахуванням національних особливостей щодо поширення неформальних трудових відносин, критерії визначення кількості зайнятих у цьому секторі розширені за рахунок включення осіб, які працювали за усною домовленістю з роботодавцем в офіційному секторі, тобто без укладення офіційного трудового договору (контракту), що надає їм мінімальні соціальні гарантії відповідно до чинного законодавства [9]. Кількість зайнятих у даному секторі економіки у 2013 р. складала 4,8 млн. осіб, або 23,6% загальної кількості зайнятого населення віком 15-70 років (табл. 2).

Таблиця 2

**Зайнятість населення України віком 15-70 років
у неформальному секторі економіки**

Показник	2006 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Всього зайнято, тис. осіб	4623,3	4649,2	4704,9	4651,6	4805,9
у тому числі за місцем проживання:					
міське населення	1319,4	1564,0	1589,6	1622,9	1684,6
сільське населення	3303,9	3085,2	3115,3	3028,7	3121,3
Рівень зайнятості у неформальному секторі економіки – всього, %	22,3	22,9	23,1	22,9	23,6
у тому числі за місцем проживання:					
міське населення	9,3	11,3	11,5	11,7	12,0
сільське населення	50,5	47,7	48,3	47,5	48,7

Джерело: [9].

Найбільшого поширення зайнятості у неформальному секторі економіки набула у сільській місцевості. Вона є основною сферою прикладання праці для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів України. Із загостренням ситуації на сільському ринку праці неформальний сектор економіки, за відносно короткий період часу, акумулював значну частину трудового потенціалу сільської місцевості, виступаючи на ньому у ролі фактора, що в деякій мірі знижує рівень соціальної напруги. Соціальна спрямованість даного сегменту зайнятості проявляється у пом'якшенні негативного впливу на сільських жителів безробіття та гарантуванні їм можливостей отримати джерела засобів необхідних для виживання [5].

Домінуючою частиною неформального сектора економіки України є зайнятість у сільському господарстві, що реалізується у формі ведення особистого селянського господарства. У 2013 р. у ньому було зосереджено 64,7% всіх неформально зайнятих, або майже 87% усіх осіб зайнятих у сільському господарстві (табл. 3).

Таблиця 3

Зайнятість населення віком 15-70 років у неформальному секторі економіки України за видами економічної діяльності

Показник	2006 р.	2010 р.	2012 р.	2013 р.
Всього, тис. осіб	4623,3	4649,2	4651,6	4805,9
у т.ч. за видами економічної діяльності, у %				
сільське господарство	71,6	65,2	64,8	64,7
будівництво	7,7	12,3	12,8	12,1
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; діяльність готелів та ресторанів	11,8	13,4	12,6	12,5
інші види економічної діяльності	8,9	9,1	9,8	10,7

Джерело: [9].

Найвищий ступінь зайнятості у неформальному секторі економіки у сільській місцевості України характерний для молодих людей віком 15-24 роки, осіб віком 50-59 та 60-70 років – його рівень у 2013р. склав за даними категоріями населення відповідно 54,7, 49,9 та 89,7%. Від загальної кількості зайнятих, які взагалі не мають або мають початкову загальну освіту у неформальному секторі сільської економіки задіяно більше 95%, осіб з базовою середньою освітою – більше 75%.

У групах сільського населення з більш високим рівнем освіти спостерігається зниження ступеня зайнятості у неформальному секторі економіки. Найменше значення даного показника серед зайнятих мають повну вищу освіту – менше 20%. Таким чином в умовах відсутності альтернатив працевлаштування, неформальна зайнятість стала єдиною можливістю отримання доходу і забезпечення засобами для існування для найменш конкурентоспроможної частини сільського трудового потенціалу.

Незважаючи на стрімке зростання чисельності населення, для якого єдиною сферою прикладання праці стало ведення особистого селянського господарства, обсяги виробництва сільськогосподарської продукції у даних господарствах суттєво не зросли, а значне збільшення її питомої ваги у складі валової продукції зумовлено в першу чергу обвальним згортанням виробництва у сільськогосподарських підприємствах (табл. 4).

Таблиця 4

Виробництво валової продукції сільського господарства у господарствах населення України (у постійних цінах 2010 року)

Показник	1990р.	2000р.	2005р.	2010р.	2013р.
Виробництво валової продукції у господарствах населення – всього, млн. грн.	83612,9	93024,5	106841,1	100797,5	116268,1
у т.ч.: продукція рослинництва	27564,0	47047,9	58802,9	57741,4	72767,4
продукція тваринництва	56048,9	45976,6	48038,2	43056,1	43500,7
Частка господарств населення у виробництві валової продукції сільського господарства – всього, %	29,6	61,6	59,5	51,7	46,0
у т.ч.: продукції рослинництва	18,9	50,7	51,4	46,4	41,4
продукції тваринництва	40,8	79,0	73,8	61,2	56,5

Джерело: [10].

Це вказує на те, що можливості особистих селянських господарств стосовно істотного розширення обсягів аграрного виробництва суттєво обмежені і в сучасних умовах вони практично вичерпані. Поряд із зрушенням ємності споживчого ринку через низький рівень платоспроможного попиту населення, одним із головних обмежуючих чинників збільшення виробництва в особистих селянських господарствах є те, що вони ґрунтуються на застосуванні переважно низькопродуктивної ручної праці з низьким рівнем ефективності виробничих процесів. Тому, як справедливо відзначають Е. Лібанова та А. Бандур, “за допомогою самозайнятості можна вирішувати проблему безробіття, але принципово не можна вирішити проблему економічного зростання” [5, с. 5].

Це підтверджує і світовий досвід – поширення самозайнятості характерне для етапів економічної кризи і неможливості працевлаштування в інших секторах економіки, а після періоду економічного поживлення самозайнятість поступово переходить у мікропідприємництво або у найману працю. При появі можливостей альтернативного прикладання праці і підвищенні реальних доходів зайнятість населення в особистих селянських господарствах буде зменшуватись, а при достатньо високій доходності в інших сферах може бути зведена до мінімуму як у розвинутих країнах з ринковою економікою, де вторинної зайнятості по виробництву сільськогосподарської продукції практично немає [5].

Серед стратегічних напрямів створення нових робочих місць, формування альтернатив домінуючій аграрній сфері та забезпечення продуктивної зайнятості сільського населення чільне місце належить диверсифікації економічної діяльності сільських територій [11]. Вона передбачає освоєння виробництва нових або ж розширення номенклатури та асортименту традиційних видів продукції, які виробляються підприємством, що дозволяє більш повно реалізувати наявний природний, біологічний, ресурсний, виробничий потенціал і підвищує конкурентоспроможність і ефективність діяльності суб’єктів господарювання.

Пріоритетним напрямом диверсифікації економіки сільських територій має стати інвестиційно-інноваційний розвиток великотоварного аграрного виробництва з раціональним поєднанням рослинницьких і тваринницьких галузей, відродження традиційних для України галузей, орієнтація на виробництво екологічно чистої органічної продукції, “нішове” сільське господарство. Існують потенційні можливості з розширення сфери послуг, які сільськогосподарські підприємства можуть надавати населенню або іншим підприємствам з обробітку землі та догляду за посівами, збирання врожаю, транспортних перевезень тощо. У межах диверсифікації роботи сільськогосподарських підприємств важливими заходами є розвиток заготівлі, зберігання, реалізації та переробки сільськогосподарської продукції, виробництва промислових товарів.

Стратегічним напрямом диверсифікації та забезпечення продуктивної зайнятості населення сільських територій є стимулювання розвитку у сільській місцевості несільськогосподарських видів діяльності. Серед даних заходів пріоритетними слід вважати розміщення у сільській місцевості промислових підприємств із переробки сільськогосподарської продукції, виробництва біопалива, розвиток відповідної виробничої та комерційної інфраструктури, обслуговуючих і агросервісних підприємств. Вагомим джерелом для розвитку несільськогосподарської зайнятості є необхідність кардинального поліпшення умов проживання на селі, відродження соціальної інфраструктури сільських територій (освіти, медицини, електро-, водо- і газопостачання, зв’язку, торгівлі, комунальних послуг, транспортного сполучення тощо), розвиток малого і середнього бізнесу у сфері зеленого туризму, створення системи послуг, зокрема ресторанного, готельного бізнесу, місцевих народних промислів.

Пропоновані напрями сприятимуть продуктивній зайнятості сільського населення, підвищенню рівня його матеріального добробуту і покращенню соціальних стандартів життя, а також дозволять забезпечити економічне зростання та підвищити інвестиційну привабливість сільських територій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Найбільші обсяги скорочення зайнятості у сільській місцевості України пов'язані із вивільненням працівників сільськогосподарських підприємств. При цьому простежується прагнення роботодавців зберегти на підприємстві у першу чергу тих працівників, які перебувають у найбільш продуктивному віці, мають високий рівень освіти, практичного досвіду й кваліфікації.

Внаслідок звуження сфери прикладання праці, відсутності альтернатив працевлаштування у сільській місцевості і низького рівня доходів, широке поширення одержала зайнятість у неформальному секторі економіки. Найвищий рівень зайнятості у неформальному секторі економіки характерний для осіб з низьким рівнем освіти, кваліфікації та конкурентоспроможності на сільському ринку праці. Така форма зайнятості має вимушений характер, не сприяє продуктивному використанню трудового потенціалу, не гарантує достатнього рівня доходу і не забезпечує навіть мінімальних соціальних гарантій, що дає підстави вважати її однією з форм прихованого безробіття на селі.

Стратегічними напрямками забезпечення зайнятості населення сільських територій визначено інвестиційно-інноваційний розвиток великотоварного аграрного виробництва, виробництво органічної продукції, стимулювання розвитку в сільській місцевості несільськогосподарських видів діяльності, розвиток виробничої, комерційної та соціальної інфраструктури сільських територій, поширення малого та середнього бізнесу в сфері зеленого туризму, ресторанного, готельного бізнесу, місцевих народних промислів.

Список використаних джерел

1. Бандур С. І. Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики : монографія / В.М. Галицький, Л.Г. Авдєєв, А.В. Алексєєва, О. В. Астахова, С. І. Бандур; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. – К., 2010. – 363 с.
2. Богиня Д. Українське село вмирає: національна небезпека / Д. Богиня, К. Якуба // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 56-66.
3. Грیشнова О. А. Трудовий потенціал України: оцінка стану, ефективність використання, стратегічні напрями розвитку : монографія / О.А. Грیشнова, С.Р. Пасєка, А.С. Пасєка. – Черкаси: Маклаут, 2011. – 358 с.
4. Дієсперов В.С. Економіка сільськогосподарської праці. – К.: ІАЕ УААН, 2004. – 488с.
5. Лібанова Е. Незареєстрована зайнятість в Україні: формування й можливості державного регулювання / Е. Лібанова, С. Бандур. // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 4. – С. 3-8.
6. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України : теорія, методологія, практика : монографія / К. І. Якуба. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. - 362 с.
7. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 1999. – 8 грудня.
8. Праця України у 2013 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск І.В. Сенік. – К. : ТОВ Видавництво "Консультант", 2014. – 336 с.
9. Економічна активність населення України 2013: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. Відп. за випуск І.В. Сенік. – К., 2014. – 198 с.
10. Сільське господарство України 2013: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. За ред. Н.С. Власенко. – К., 2014. – 390с.
11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.

Список джерел у транслітерації / References

1. Bandur S. I. Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia: problemy teorii ta vyklyky praktyky : monohrafiia / V.M. Halytskyi, L.H. Avdieiev, A.V. Aliksieieva, O. V. Astakhova, S. I. Bandur; In-t pidhotov. kadriv derzh. sluzhby zainiatosti Ukrainy. – K., 2010. – 363 с.
2. Bohynia D. Ukrainске selo vymyraie: natsionalna nebezpeka / D. Bohynia, K. Yakuba // Ekonomika Ukrainy. – 2011. – № 4. – S. 56-66.

3. Hrishnova O. A. Trudovyi potentsial Ukrainy: otsinka stanu, efektyvnist vykorystannia, stratehichni napriamy rozvytku : monohrafiia / O.A. Hrishnova, S.R. Pasieka, A.S. Pasieka. – Cherkasy: Maklout, 2011. – 358 c.
4. Diiesperov V.S. Ekonomika silskohospodarskoi pratsi. – K.: IAE UAAN, 2004. – 488s.
5. Libanova E. Nezareiestrovana zainiatist v Ukraini: formuvannia y mozhlyvosti derzhavnoho rehuliuвання / E. Libanova, S. Bandur. // Ukraina: aspekty pratsi. – 2000. – № 4. – S. 3-8.
6. Yakuba K.I. Zhyttievyi i trudovyi potentsial silskoho naselennia Ukrainy : teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia / K. I. Yakuba. – K. : NNTs IAE, 2007. - 362 c.
7. Pro nevidkladni zakhody shchodo pryskorennia reformuvannia ahrarnoho sektora ekonomiky: Ukaz Prezydenta Ukrainy // Uriadovyi kurier. – 1999. – 8 hrudnia.
8. Pratsia Ukrainy u 2013 rotsi: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Vidp. za vypusk I.V. Senyk. – K. : TOV Vydavnytstvo "Konsultant", 2014. – 336 s.
9. Ekonomichna aktyvnist naselennia Ukrainy 2013: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Vidp. za vypusk I.V. Senyk. – K., 2014. – 198 s.
10. Silske hospodarstvo Ukrainy 2013: Statystychnyi zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Za red. N.S. Vlasenko. – K., 2014. – 390s.
11. Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku / za red. Yu.O. Lupenka, V.Ya. Mesel-Veseliaka. – K. : NNTs "IAE", 2012. – 182 s.

АННОТАЦИЯ

ФОРМИРОВАНИЕ ЗАНЯТОСТИ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

КОРОТЕЕВ Николай Анатольевич, к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики, Уманский национальный университет садоводства
КОЛЕСОВ Александр Станиславович, к.э.н, доцент, доцент кафедры международной экономики, Винницкий национальный аграрный университет

Исследованы современные тенденции и определены особенности формирования количественных и качественных характеристик трудового потенциала аграрного сектора экономики Украины. Установлено, что сокращение занятости в сельской местности Украины связано, в первую очередь, с массовым высвобождением работников сельскохозяйственных предприятий. Исследована трансформация качественных характеристик персонала сельскохозяйственных предприятий. Прослеживается прагматическое стремление работодателей сохранить на предприятии в первую очередь тех работников, которые находятся в наиболее продуктивном возрасте, имеют высокий уровень образования, практического опыта, квалификации и способны к эффективной работе. Установлено, что в условиях сужения сферы приложения труда и отсутствия альтернатив трудоустройства в сельской местности широкое распространение получила занятость в неформальном секторе экономики. Самый высокий уровень занятости в неформальном секторе экономики характерен для лиц с низким уровнем образования, квалификации и конкурентоспособности на сельском рынке труда. Определено, что такая форма занятости носит вынужденный характер, не способствует продуктивному использованию трудового потенциала, не гарантирует достаточного уровня дохода и не обеспечивает даже минимальных социальных гарантий, что дает основания считать ее одной из форм скрытой безработицы на селе. Обоснована необходимость диверсификации экономической деятельности сельских территорий как стратегического направления создания новых рабочих мест, формирование альтернатив доминирующей аграрной сфере и обеспечения продуктивной занятости сельского населения. Определено, что приоритетами должны стать инвестиционно-инновационное развитие сбалансированного крупнотоварного аграрного производства, производство органической продукции, стимулирование развития в сельской местности несельскохозяйственных видов деятельности, развитие производственной, коммерческой и социальной инфраструктуры сельских территорий, распространение малого и среднего бизнеса в сфере зеленого туризма, ресторанного, гостиничного бизнеса, местных народных промыслов.

Ключевые слова: трудовой потенциал, занятость, безработица, неформальный сектор экономики, диверсификация.

ANNOTATION
FORMING OF LABOR POTENTIAL EMPLOYMENT STATUS IN THE FARMING
SECTOR OF UKRAINE

**KOROTEIEV Nikolay, Ph.D., Associate Professor of the Department of Economics,
Uman National University of Horticulture**
**KOLESOV Oleksandr, PhD, Associate Professor of the Department of International Economics,
Vinnytsia National Agrarian University**

Current trends are investigated and peculiarities of quantitative and qualitative characteristics of the labor potential of the agricultural sector of Ukraine are identified. It is found that the reduction of employment in rural areas in Ukraine is, first all, with massive layoffs of agricultural enterprises employees. The transformation of the qualitative characteristics of the staff of the farm enterprises is analyzed. Pragmatic desire of employers to retain firstly those workers who are in their most productive age, have a high level of education, experience, skills and ability to work efficiently is traced. It was found out that in conditions of narrowing of the scope of application of labor and the lack of alternative employment in rural areas, employment in the informal sector of the economy is widespread. The highest level of employment in the informal sector of the economy is characteristic of people with low levels of education, qualifications and competitiveness in the farm labor market. This form of employment is of forced character and does not contribute to the productive use of labor potential, does not guarantee the adequate level of income and does not provide even the minimum social guarantees which give grounds to consider it a form of hidden unemployment in rural areas. The necessity of diversification of economic activities in rural areas as strategic direction of creating new jobs, the formation of alternatives for dominant agrarian sector and productive employment in rural areas is substantiated. It is determined that the investments and innovation development of balanced large-scale farm production, organic production, stimulation of the development of rural non-agricultural activities, the development of industrial, commercial and social infrastructure in rural areas, the spread of small and medium-sized businesses in the field of green tourism, restaurants, hotels, local handicrafts should be of prior importance.

Keywords: labor potential, employment, unemployment, informal economy, diversification.

Інформація про авторів

КОРОТЄЄВ Микола Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, Уманський національний університет садівництва (23305, м. Умань, вул. Інститутська, 1, e-mail: nickoroteyev@rambler.ru)

КОЛЕСОВ Олександр Станіславович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: sashaukraine@ukr.net)

КОРОТЕЄВ Николай Анатольевич – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики, Уманский национальный университет садоводства (23305, г. Умань, ул. Институтская, 1, e-mail: nickoroteyev@rambler.ru)

КОЛЕСОВ Александр Станиславович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: sashaukraine@ukr.net)

KOROTEIEV Mykola - Candidate of Economic Sciences, associate professor, associate professor of the Department of Economics, Uman National University of Horticulture (23305, Uman, Instytutska Str.1, e-mail: nickoroteyev@rambler.ru)

KOLESOV Oleksandr - Candidate of Economic Sciences, associate professor, associate professor of the Department of International Economics, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, Sonyachna Str, 3, e-mail: sashaukraine@ukr.net)

Стаття надійшла до редакції 12 березня 2015 року